

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

Fastebrevet 2013

Kära bröder och systrar,

Två veckor in i fastan biter sig vintern ännu fast i stora delar av landet. Runt Bjärka-Säby vilar ett tjockt snötäcke och isarna har blivit kraftiga. De senaste dagarnas fullmåne har med hjälp av den vita snön lyst upp landskapet nattetid och röjt vildsvinens framfart i mörkret. Det är en både vacker och bister tid. Att det är under just denna tid som kyrkan ger oss *Stora fastan* är nog ingen tillfällighet. Kontrasten mellan kylan ute och den värme vi söker är slående. Fastan är en tid när Anden lägger glöd i hjärtat för att vårt inre skall bli brinnande.

Bibelläsningen skänker en särskild mättnad under denna tid, och varje år i fastetiden lyfter Kyrkan fram vissa bibelböcker som vi lyssnar till i gudstjänsterna och uppmanas att läsa i vår egen andakt. Till dessa hör Hebreerbrevet, som vi snart påbörjar läsningen från i vårt lektionarium. Det är den bok i Nya testamentet som klarast låter offerkulten i templet kasta ljus över Kristi offer på Golgata. Till de gammaltestamentliga böcker som särskilt läses under Stora fastan hör profeten Jeremias bok. Varför just Jeremia? Kanske det viktigaste skälet är att Jeremia, bland Israels alla profeter, är den som tydligast förebådar Jesus. Det är som att dessa två giganter i den heliga historien gång på gång räcker varandra handen över det sexhundraåriga svalg som i tid skiljer dem åt. När vi börjar betrakta Jeremia och Jesus tillsammans, märker vi hur nära de står varandra; de talar om varandra och till varandra. Detta var så påtagligt i mötet med Jesus att folk som kunde sin historia och sina heliga skrifter tänkte på Jeremia när de såg och hörde Jesus. "Vem säger folket att jag är?" frågade Jesus sina lärjungar. "Somliga säger Jeremia", fick han till svar. Jesus påminde om Jeremia och Jeremia påminde om Jesus.

Låt oss i vårt fastebrev se på några av likheterna. Vad är det som gör Jeremia till en så viktigt förebild för Kristus? Vi får då inte heller försumma den avgörande händelse där de två skiljer sig åt: reaktionen i sitt livs Getsemane.

*

Den historiska ramen har förbluffande likheter under de två profeternas livstid. Båda framträder på scenen när Jerusalem står inför kollaps, och templet skulle komma att brännas och i grunden förstöras. Jeremia har förutsagt och får själv bevittna denna katastrof år 587 f Kr. Jesus förutsäger den, och den inträffar i generationen efter honom. År 70 e Kr stormar Titus härar, efter lång belägring, in i Jerusalem och bränner ned dess sista tempel. Bägge levde därmed i slutet av en epok och i övergången till en ny tid. Jeremia får inledningsvis i sin profetiska bok höra orden att han skall "förstöra och bryta ner, bygga upp och plantera."¹ Dessa ord har en dubbel syftning: de syftar på templet i Jerusalem: dess förstörelse och återuppbyggnad. Men de syftar också på Jesu uppståndelse: han talar själv om sin kropp som det tempel som skall brytas ner och byggas upp. Jeremia profeterar om Kristi påsk 600 år innan den inträffat!

¹ Jer 1:10.

Både Jeremia och Jesus växte upp på landsbygden med dess enkla liv och närhet mellan människor. I de två byarna Anatot och Nasaret lärde de sig som pojkar livets villkor: om sådd och skörd, fåglar och växter. Som aktiva förkunnare använde de bilder och liknelser som var typiska för deras uppväxtmiljöer. Den ene såg liljorna som rörde sig för vinden, den andre betraktade med förundran mandelträdet. En hämtade en liknelse från fikonsträdet, den andre från själva fikonen. Bruden och brudgummen som symboler för Guds förhållande till människan förekommer flitigt i bägges tankevärld. Gemensamt för både Jeremia och Jesus var samtidigt att båda valde celibatet som livsform. "Du skall inte ta dig någon hustru", säger Herren uttryckligen till Jeremia.²

Varför denna uppmaning och detta val? Det hade inte att göra med någon föreställning om helighet; att celibatären kunde leva mer helgat än den som levde i äktenskap. Snarare hängde det sammans med uppdragets speciella karaktär och utsatthet. Det finns uppdrag i Guds rike för vilka celibatet är den mest realistiska livsformen.

Jeremia och Jesus kom båda ur släkter med ett rikt andligt arv, familjetraditioner mättade av gudsfruktan. Jeremia var av Evjatars ätt, prästen som spelat en nyckelroll vid kung Davids hov men hamnat i onåd hos Salomo och då förvisats tillbaka till Anatot varifrån han kom. Evjatar betraktades sannolikt som ett helgon i Anatot. Den långa linjen av präster i byn skulle nu nå sin höjdpunkt och frambringa en profet. Vi kan med största sannolikhet utgå från att Jeremia var fostrad i ett hem med höga andliga och moraliska värden. Jesu successionslinje placerar honom i samma ätt som David. Hemmet i Nasaret var präglad av en fromhet genomsyrad av Skriften: gång på gång hör vi Jesus med lätthet citera Bibeln, något han hade med sig från barndomen.

Såväl Jeremia som Jesus ägde mycket tidigt en medvetenhet om att vara utvalda och kallade för ett speciellt uppdrag. Redan som pojke började Jeremia ana att hans destination var en annan än hans jämnåriga kamraters i Anatot. Han var inte som andra. Hans liv var ämnat för ett särskilt uppdrag. Guds kallelse vilade över honom redan från moderlivet. Vi hör aldrig Jesus som barn ge uttryck för sin kallelse, även om hans mor bar på den medvetenheten. Så småningom skulle han dock i det avseendet vida överträffa Jeremia, när han gick så långt att han gjorde anspråk på att vara Guds son. Det finns dock ett tillfälle som antyder att även Jesus tidigt var klar över sin identitet och därmed vilket uppdrag som låg framför honom: när han som tolvåring dröjde kvar i templet. "Visste ni inte att jag måste vara hos min Fader?"³

En annan slående likhet mellan de två var den kris de efter en tid av verksamhet upplevde när de avvisades av sina egna. I Anatot sker en komplott mot Jeremia för att döda honom.⁴ I Kafarnaum blir Jesus avfärdad av dem han växt upp bland. Både Jeremia och Jesus får uppleva, som Jesus uttrycker det, att "ingen profet blir erkänd i sin hemstad".⁵

*

² Jer 16:1.

³ Luk 2:49.

⁴ Jer 11:18-23.

⁵ Luk 4:24.

En av de viktigaste likheterna mellan Jeremia och Jesus framträder när vi ställer frågan: Vilket var deras livs mest kritiska och avgörande ögonblick?

Den avgjort viktigaste offentliga händelsen i Jeremias liv inträffade när han på förgården till templet år 608 f Kr uttalade domsord över detta tempel. Det tycks ha skett på en stor festdag, för Herren säger till Jeremia att han den dagen skall "tala till dem som kommer från alla städerna i Juda för att tillbe i Herrens hus".⁶ Präster och profeter gaddade sig samman mot honom, anklagade honom för förräderi och förklarade honom skyldig. "Men när Jeremia hade framfört allt vad Herren befallt honom att säga till folket greps han av prästerna och profeterna och folket, och de ropade: *Du skall dö!*"⁷ Det är som ekot av ett rop sexhundra år in i framtiden!

Hade det inte varit för att en av stormännen, Achikam, skyddat Jeremia hade han med säkerhet gått döden till mötes.⁸ Men detta var vändpunkten för Jeremia: det religiösa raseriet riktades nu mot honom med full kraft. Jeremia hade inträtt i sitt Getesemane, påbörjat sin Golgatavandring.

Hela denna historia upprepar sig i evangelierna och motsvaras i Jesu liv av den dag under Stora veckan inför påsken när Jesus gick till templet och drev ut dem som förvandlat Guds hus till en galleria. Medan han driver dem framför sig med gisslet citerar han ordagrant ur en tempelpredikan av Jeremia: "Mitt hus skall kallas ett bödens hus. Men ni gör det till ett rövarnäste."⁹ Här finner vi den tydligaste verbala länken mellan Jeremia och Jesus. Det visar hur Jesus inte bara var hemmastadd i Jeremia bok; han identifierade sig också med denne profets ärende och öde. Konsekvenserna blir desamma för Jesus som för Jeremia: Jesus grips, anklagas och döms. "Då skrek hela hopen: *Döda honom!*"¹⁰ Den ena hade sagt om templet att det skulle gå med det som Shilo. Den andre att sten inte skulle lämnas på sten. Innebörden är densamma. Bägges profetior gick i förfärande uppfyllelse.

Det är få tillfällen när historien med sådan förbluffande exakthet upprepat sig som vid dessa två händelser. Och av de två som profeterade mot templet heter det dessutom om den ene, profeten från Anatot: "O om min huvud var en tårekälla..." Medan evangeliet beskriver hur Jesus grät över staden och ropade: "Om du denna dag hade förstått, också du, vad som ger dig fred!"¹¹ Sorgen och förtvivlan över den dom de tvingas uttala delade Jeremia och Jesus. Båda var till bredden fyllda av den djupaste medkänsla för det folk som de var sända att varna.

*

Men vi kommer nu till höjdpunkten i vår jämförelse mellan de två. Jeremias skugga vilar över Jesu passionshistoria och sista vecka. Detta når sin kulmen i skildringen av den sista måltiden i övre salen. När Jesus uttalar orden "Denna kalk är det nya förbundet i mitt blod"¹², är det just orden från Jeremias trettioförsta kapitel han åsyftar: "Det skall komma en ny tid då jag skall sluta ett nytt förbund med Israel och med Juda."¹³ Det skulle gå

⁶ Jer 26:2.

⁷ Jer 26:9.

⁸ Jer 26:24

⁹ Matt 21:13 – Jer 7:14.

¹⁰ Luk 23:18.

¹¹ Luk 19:41.

¹² Luk 22:20; 1 Kor 11:25.

¹³ Jer 31:31.

sexhundra år innan någon skulle ta dessa ord i sin mun och säga: "Denna kalk är det nya förbundet" – och därmed förkunna uppfyllelsen av Jeremias profetia.

Tvärs över de sex sekler som skiljer dem åt räcker nu dessa två gestalter varandra handen när den största av alla profetior i Israels historia uppfylls, den natt när Jesus överlämnar sig själv åt döden för världens liv. I denna eukaristiska vision når Jeremia bok sitt absoluta krön: han ser den åttonde dagen bryta in, dagen utan afton och utan gryning, när tiden lagt av sin slitna kappa och uppgått i evigheten. Han ser kyrkan, den nya mänskligheten, sitta till bords i Guds rike med folk från öster och väster, norr och söder. Ingen annan profet ser detta så klart som Jeremia: hur förbundet mellan Gud och ett obetydligt semitiskt folk, Israel, skulle utvidgas till att gälla alla folk och nationer, varje människas möjlighet till en personlig och innerlig gemenskap med Gud. Är det så underligt att Jeremia har kallats profethistoriens största ande?

*

Men det finns en plats där likheterna mellan de två upphör. Den platsen är Getsemane. Trots sin stora vanda i Getsemane kunde Jesus säga: "Det är just för denna stund jag har kommit."¹⁴ Och till sist hör vi honom på korset yttra orden: "Fader förlåt dem."¹⁵

Dit når aldrig Jeremia. När han genomlider sitt Getsemane hör vi honom istället förbanna den dag då han föddes. Kasten är tvära och djupa i profetens känsloliv. Vi möter honom både i den yttersta förtvivlans brunn och på den jublande glädjens höjder. Ena gången tycks sympatin med Guds vrede dra iväg med honom, nästa gång vittnar hans ord och handlingar om en medömkan som inte tycks känna några gränser. Samma läppar som vädjar för de människor som vänt Gud ryggen, önskar hämnd på sina förföljare.¹⁶

Här finns inte bara ett moraliskt dilemma, utan också ett problem som rör Jeremias karaktär. Hur går det med den personliga integriteten i strömmen av dessa starka motsägelser? Kan allt detta bo hos en människa med ett sammanhållet inre liv eller speglar det ett schizofrent drag? Hur går profetens bön om att Gud skall förgöra hans förföljare ihop med den medkänsla och det förbarmande som han andra gånger ger uttryck för?

Ett sätt att förstå hur sådana motsägelser kan utgöra del av en sammanhållen personlighet är, framhåller den judiske teologen Abraham Heschel, att komma ihåg att profetens inre liv inte helt var hans eget. Vad Jeremia kände hade inte alltid sitt ursprung i honom själv, han var "fylld med Guds vrede". Att med själ och hjärta vara fångad i två så kraftiga och samtidigt motstridiga strömmar av våldsamma känslor, är mer än man kan begära att någon människa skall kunna uthärda. Ett av sina mest uppseendeväckande uttryck får det just när Jeremia förbannar sin egen dödsdag och önskar att moderlivet blivit hans grav: "Förbannad den dag då jag föddes! Olycksaliga dag då min mor gav mig livet! Förbannad den man som kom med bud till min far: 'Du har fått en son!', och gjorde honom glad."¹⁷

Jeremias kluvenhet vittnar om en dubbel sympati: profeten är fylld av medkänsla, för Gud och för människor. Inför folket vädjar han för Gud; inför Gud vädjar han för folket.

¹⁴ Joh 12:27.

¹⁵ Luk 23:34.

¹⁶ Jer 15:15.

¹⁷ Jer 20:14 f.

För en människa som blir så delaktig i Guds medkänsla för sin värld som profeten Jeremia, finns ibland risken att det djupa lidandet över en konkret situation börjar leva sitt eget liv, främmande för Guds sinnelag och skilt från de människor som från början var orsak till medlidandet. I det femtonde kapitlet i Jeremia bok¹⁸ uppstår en konflikt mellan Guds patos och profetens. Jeremia förlorar tålamodet, han ber Gud sätta en gräns för sitt förbarmande. Profetens indignation är inte längre ett uttryck för Guds vrede – som aldrig är skild från hans kärlek – utan övergår i självömkan och bitterhet.

När Jeremia ber Gud att hämnas på hans förföljare, svarar Herren: "Om du vänder tillbaka skall jag låta dig komma tillbaka och bli min tjänare." Istället för förståelse från Gud möter Jeremia en mild men skarp tillrättavisning. Den attityd han nu uppvisar vill Herren inte kännas vid. Profeten, som så ofta kallat folket att omvända sig, är nu den som själv måste vända om. Frestelsen till självömkan kan vara ytterst subtil. Även äkta medlidande kan slå över i egenkärlek, där den som förut ömmade för sin omgivning istället börjar tycka synd om sig själv. Låt oss inte glömma: den som Jeremia profeterna om, och förebildade, skulle även bli hans egen frälsare.

*

Betraktad genom evangelierna prisma kan Jeremia liknas vid en påskaftonsprofet, han lever i spänningen mellan långfredag och påskdag. Den Stora lördagen under Kristi lidande och Kyrkans påsk är en paradoxernas dag. Den är vänd mot graven, där Kristus ligger död, samtidigt som livets väldoft redan stiger från graven. På korset har helvetets makt brutits, dödsrikets port har söndertrampats. Men Jesu kropp måste vila i graven, han är en död med de döda, för att uppståndelsens frukter skall komma alla till del.

Dagen mellan korset och uppståndelsen är viktig i vårt påskfirande och i vår tro. Den ges oss för att vi inte skall frestas till förnekelse, utan med lärjungarna våga vänta i tomheten, blicka in i meningslösheten, beröras av den totala intighet som infinner sig när de på allvar inser att deras Mästare bevisligen är död. Alla ord om en uppståndelse är för dem denna dag obegripliga och överkliga. Mänskligt sätt är hoppet denna dag ute, och lärjungarna känner det i hela sin varelse. Men – och det gäller framför allt kvinnorna som dröjer vid graven – de visar samtidigt på den hållning vi får söka under sådana dunkla nätter i våra liv. De vet att Jesus är i graven men vi hör dem aldrig säga: "Nu är det slut, vi kan inte göra mer." De förbereder kryddor och salvor, de fortsätter att visa honom sin vördnad, även om livet har lämnat hans kropp. På samma sätt får vi fortsätta att ge Jesus vår tillbedjan även när han är tyst och krisen tycks han fört oss in i en återvändsgränd, fortsätta att bereda de kryddor som vi offrar åt honom i form av kärlekens gärningar

Till sist: i Jeremias eget öde förebådas profetiskt det mysterium som skulle skänka frälsning också åt honom själv: det slaktade Lammet. Det finns ett avsnitt i Jer 11:18-19 som utgör en av de starkaste Kristusprofetierna i hela Jeremia bok, en profetisk utsaga om Jesu korsdöd. I den grekiska översättningen av Gamla testamentet, *Septuaginta*, heter det i den nittonde versen: "Jag insåg att det var mot mig de smidde sina planer: 'Låt oss sätta trädet till hans bröd, låt oss utplåna honom ur de levandes land, så att ingen längre minns hans namn.'"

¹⁸ Jer 15:10-11, 15-21.

Kristus talar överallt i Skriften och när vi hör hans röst skänker orden ljus. I dessa urgamla ord uppfångar Kyrkan Kristi röst när han förutsäger sin stora förestående fredag. Trädet är en bild på korset och brödet är hans kropp. Genom att han låter sin kropp fästas vid korsets trä, blir han livets bröd för alla som kommer till honom. På korsfästelsens dag riktar sig alla onda makter mot Jesus. Men Jesus riktar sitt ansikte mot Fadern. Denna scen vägleder oss i vår kamp. Kämpa inte mot ondskan. Ignorera djävulen. Om det onda angriper dig från ett håll, vänd dig i den andra riktningen. Mot Kristus. I ljuset från hans ansikte har mörkret ingen makt.

*

I den tid vi nu befinner oss märker vi hur djupt meningsfulla de dagliga gudstjänsterna och bönerna är. Allt når sin kulmen i den vecka som utgör hela årets och världshistoriens brännpunkt, den *Stora veckan* eller *Stilla veckan*. Just nu håller vi på att färdigställa en tidebönsbok för hela denna vecka, som vi tar i bruk i och med Lasaroslördagens vesper den 23 mars. Den kommer också att finnas tillgänglig i såväl bok- som pdf-form även för er som bor på annat håll. Det blir en användarvänlig bok med de fyra dagliga tidebönerna i sammanhängande text. Eftersom Stora veckan inför påsken utgör ett slags grundmönster för varje vecka under året – varje fredag är en långfredag, varje söndag en påskdag – kan det bli en tidebönsbok som en del finner anledning att använda även under andra tider på året.

När vi den 28 mars inleder firandet av De heliga tre påskdagarna sker det på Bjärka-Säby i den tradition som vi nu följt under ett antal år, och som många av er deltagit i åtminstone vid något tillfälle. Dagar när vi låter våra egna liv sammanvävas med Kristi liv i påskens drama genom förtätade gudstjänster som följer oss resten av året. Många av er har i era hemförsamlingar bidragit till ett rikare och mer fullödigt påskfirande i det lokala sammanhanget, något som i framtiden kommer att bli allt viktigare.

När jag nu sätter punkt för detta fastebrev sker det på Arlanda flygplats i väntan på avgång. I dag på morgonen är vi 20 personer från vår kommunitet som påbörjar en pilgrimsresa till Israel, där vi de första tre dagarna skall bo i karmeliternas kloster på berget Karmel i Haifa. Vi återkommer med rapporter från vår resa längre fram.

Nu önskar jag er alla en glädjericke fastetid i väntan på Kristi stora och strålande Påsk!

Er i Kristus förbundne,

